

א לַמְנַצֵּחַ מְזֻמֹּר לְדָוִד:

ב עַד-אָנָּה יְהוָה תִּשְׁכַּחַנִּי נֶצַח עַד-אָנָּה | תִּסְתִּיר אֶת-פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי:

ג עַד-אָנָּה אֲשִׁית עֲצוֹת בּוֹנֵפְשִׁי יִגּוֹן בְּלִבִּי יוֹמָם

הַקְּבֻלוֹת בֵּין שְׁנֵי הַחֲלָקִים נִכְרוֹת לְפִי סֵדֶר הַפְּסוּקִים: הוֹשִׁיעָה ה' (פסוק ב) - אֲשִׁית בְּלִשָּׁע (פסוק ו); שׂוֹא יִדְבְּרוּ אִישׁ אֶת רַעְיוֹנוֹ (פסוק ג) - אֲמַרְוֹת ה' אֲמַרְוֹת טְהוֹרוֹת (פסוק ז); יִכְרַת ה' (פסוק ד) - אֲתָה ה' תִּשְׁמְרֵם (פסוק ח); לִלְשׁוֹנוֹ נִגְבִּיר (פסוק ה) כָּרַם זֶלֶת (פסוק ט). הַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַמְּזֻמֹּר מְסִים 'כִּי פִסּוּ אֲמוֹנִים מִבְּנֵי אָדָם', וְהַפְּסוּק הָאַחֲרוֹן מְסִים 'כָּרַם זֶלֶת לִבְנֵי אָדָם'. וְכֵן נִתּוֹן הַמְּזֻמֹּר כְּבִתּוּף מְסַנֵּת הַמְּרָמֹז שֶׁעָקְרוּ שֶׁל הַמְּזֻמֹּר תְּלוּנָה עַל הָרָשָׁע שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם, - הַבְּטוּי 'בְּנֵי אָדָם' נוֹכַח גַּם בְּמֻזְמֹר שֶׁלִּפְנֵי כֵן (בפסוק ו): עֲפַעֲפִי יִבְחַנוּ בְּנֵי אָדָם. וְעוֹד צַד שׁוּה בְּשְׁנֵי הַמְּזֻמֹּרִים, שְׁשֻׁנֵיהֶם עוֹסְקִים בְּדַבּוּרִים הָרָעִים שֶׁל הָרָשָׁעִים וּמְבִיעִים אֶת הַתְּקוּהָ לְעֵשׂוֹ שִׁיבֹא עַל הָרָשָׁעִים מֵאֵת ה' 14.

מְזֻמֹּר יג

בְּמֻזְמֹר חֲמֵשֶׁה פְּסוּקִים (מִלְבָּד פְּסוּק הַכּוֹתֶרֶת) וְהוּא נִחְלַק לְשְׁלוֹשֶׁה חֲלָקִים: הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן - זַעֲקַת הַתְּלוּנָה (ב ג); הַחֶלֶק הַשֵּׁנִי - הַתְּקִיעָה וְהַתְּחַנָּה (ד-ה); הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי - הַתְּקוּהָ וְהַבְּטָחוֹן (ו). בְּחֶלֶק הָרִאשׁוֹן חוֹזֵר אַרְבַּע פְּעָמִים הַתְּלוּנָה 'עַד אָנָּה' בְּחֶלֶק הַשֵּׁנִי בְּאִים שְׁלוֹשֶׁה צְוּוּיִים שֶׁל בְּקִשּׁוֹת-תְּחִנּוֹת: הַבִּיטָה; עֲנִי; הָאִירָה; וְשְׁמֵי פְעָמִים 'פֶּן'. שְׁנֵי הַחֲלָקִים מְקַבְּלִים בְּתִכְנּוֹם זֶה לָזֶה: עַד אָנָּה ה' תִּשְׁכַּחַנִּי נֶצַח - הַבִּיטָה עֲנִי ה' אֱלֹהֵי; עַד אָנָּה תִּסְתִּיר אֶת פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי - הָאִירָה עֲנִי; עַד אָנָּה יְרוֹם אֵיבִי עָלַי - פֶּן יֵאמֵר אֵיבִי יִכְלֹתֵנוּ. הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי מְחַבֵּר אֶל הַשֵּׁנִי בְּהַקְּבֻלוֹת נִגּוּדִיּוֹת: 'וְאָנִי כִנְנַד אוֹיְבֵי'; 'יִגַּל לְבִי כִנְנַד צָרֵי יְגִילוּ' 1.

- (א) לַמְנַצֵּחַ - עֵינַי לְעִיל ד א. מְזֻמֹּר לְדָוִד - עֵינַי וְהַכּוֹנֵה: כִּכְר שְׁכַחַתְנִי יָמִים רַבִּים, וְעַד מְתֵי תוֹסִיף לְשַׁכַּחַנִּי. תִּסְתִּיר אֶת-פְּנֵיךָ - תַּעֲשֶׂה עֲצָמְךָ כְּאֵלוֹ אֵינָה רוֹאֶה בְּצַרְתִּי. הַסְתֵּר פְּנֵימ' מְקַבֵּל אֶל 'שְׁכַחַתְהָ' (עֵי לְעִיל יא). עַד-אָנָּה אֲשִׁית עֲצוֹת בּוֹנֵפְשִׁי - אֲשִׁים הַרְהוּרִים בְּקִרְבִּי, כְּלוֹמֵר: עַד מְתֵי אֶהְיֶה טְרוּד
- (ב) עַד-אָנָּה - עַד מְתֵי, וְכֵן: עַד-אָנָּה יִנְאַצֵּנִי הָעַם הַזֶּה (במ' יד יא). מִלֵּת הַשְּׂאֵלָה 'אָנָּה' שׂוֹאֵלֶת עַל הַמְּקוֹם, כְּמוֹ: אָנָּה אֵלֶךְ מְרוּחֶךָ (לְקַמֵּן קִלְט ז), וְאוֹלָם בְּצַרוּף 'עַד' הִיא שׂוֹאֵלֶת עַל הַזְּמַן. תִּשְׁכַּחַנִּי - תִּסְיַח

שְׂעִירוֹ, שְׂדֵבְרִים אֵלוֹ הֵם דְּבָרֵי הַבְּטָחָה שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַמְּשׁוֹרֵר בְּנִבְוָאָה כְּמַעֲנֵה מִפִּי ה', הַאֹמֵר לְמַתְּפֵלל שֶׁתְּפַלְתּוּ נִתְקַבְּלָה וּבְקִשְׁתּוֹ תִּיעֲשֶׂה. וְאֵינִי הַדְּבָרִים נִרְאִים לְנוּ.

14 א. בְּמִסְכַּת סוֹפְרִים (פֶּרֶק יט הַלְכָה ב) שֶׁנִּינּוּ 'בִּיּוֹם הַשְּׂמִינִי לְמַנְצַח עַל הַשְּׂמִינִי', כְּלוֹמֵר: בִּיּוֹם שְׂמִינִי עֲצַרְתָּ יֵשׁ לּוֹמֵר מְזֻמֹּר יב הַפּוֹתַח 'לְמַנְצַח עַל הַשְּׂמִינִי'. וְכֵן נוֹהֲגִים בִּימֵינוּ בְּהַרְבֵּה קִהְלוֹת לּוֹמֵר מְזֻמֹּר זֶה בְּשְׂמִינִי עֲצַרְתָּ כְּשִׁיר שֶׁל יוֹם אוֹ כְּמֻזְמֹר שֶׁל חַג. וְיֵשׁ סוֹבְרִים, שְׂגַם הַלְוִיִּים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים שִׁיר זֶה בְּשְׂמִינִי עֲצַרְתָּ (עֵי ר"ה ד ע"ב בְּתוֹסֵפוֹת ד"ה 'פּוֹזֵר קש"ב', וּבְסוֹכָה מו ע"א ד"ה 'שִׁיר').

ב. וְכִנְרָאָה שְׂעִיֵּק הַטַּעַם, מְשׁוֹם שֶׁבְּפְסוּק הָרִאשׁוֹן כְּתוּב 'עַל הַשְּׂמִינִי'. וְאִמָּם גַּם בְּרִאשׁ מְזֻמֹּר וְכָתוּב 'עַל הַשְּׂמִינִי' אֶךְ מְסַתֵּב שֶׁהַעֲדִיפוֹ אֶת מְזֻמֹּר יב, מְשׁוֹם שֶׁמְזֻמֹּר וְהוּא תְּפִילָה שֶׁל חוֹלָה, וְאֵינִי רְאוּי לְאוֹמְרָה בִּיּוֹם טוֹב. וְשִׂמָּה מְשׁוֹם שֶׁכְּתוּב בּוֹ 'אֲמַרְוֹת ה' אֲמַרְוֹת טְהוֹרוֹת' רִמְזוּ לְחֹרֵה שְׂמִסִּימִים בִּיּוֹם זֶה.

1 שֶׁ ה' נוֹכַח בְּמֻזְמֹר שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל חֶלֶק וְחֶלֶק: פְּעַם אַחַת בְּשְׁנֵי הַחֲלָקִים הָרִאשׁוֹנִים בְּמִשְׁפַּט הַפְּתִיחָה (בְּתִיבָה הַשְּׁלִישִׁית 'עַד אָנָּה ה''; 'הַבִּיטָה עֲנִי ה''') וּבְחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי בְּמִשְׁפַּט הַסִּיּוֹם (בְּתִיבָה הַשְּׁלִישִׁית לְפָנֵי הַסִּיּוֹם: 'אֲשִׁירָה לָהּ' כִּי גַמַּל עָלַי'), בְּחֶלֶק הָרִאשׁוֹן הַזְּכוּר שֶׁ ה' לְבַדּוֹ, וּבְחֶלֶק הַשֵּׁנִי הַזְּכוּר 'ה' אֱלֹהֵי' הַרְבּוֹת בְּתַחֲנוּנֵימָּה, וּבְחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי הַזְּכוּרִי בְּלִשׁוֹן 'שִׁירַת הַיָּם' רִמְזוּ לְשִׁבְעָה הַוּדוּאָה גְּדוּלָּים.

1* פִּירוּשׁ אַחֵר: עַד מְתֵי תִשְׁכַּחַנִּי שְׂכַחָה גְּמוּרָה, וְכֵן: לְמָה הִיא כְּאֵבִי נֶצַח (יר' טו יח), וְהוּא קָרוֹב לְלִשׁוֹן 'מְשׁוּבָה נִצְחָת' (שֵׁם ח ה).

עד-אָנה | יְרוֹם אֵיבֵי עָלַי:

ד הַבֵּיטָה עֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי הָאֵרֶץ עֲנֵי פֶן-אִישׁן הַמּוֹת:

ה פֶן-יֵאמֶר אֵיבֵי יְכַלְתִּי צָרִי יְגִילוּ כִי אֲמוֹט:

ו וְאֲנִי | בְּחֶסֶדְךָ בְּטַחְתִּי יִגַּל לְבִי בִישׁוּעָתְךָ

שְׁבָרָאשׁ. הַפְּסוּק, שְׁכַאֲשֵׁר ה' מְבִיט, כְּבִיכּוֹל, עַל הָאָדָם הוּא מֵאִיר פְּנֵי אֱלֹו, וּמְצַרּוֹף שְׁתִי הַבְּקָשׁוֹת עוֹלָה תְּמוּנָה, שֶׁהָאוֹר שׁוֹפֵעַ מֵעֵינֵי ה' אֶל עֵינֵי הַמְּתַפְּלֵל.

(ה) פֶן-יֵאמֶר - כְּלוֹמֵר: פֶן יִתְפָּאֵר. וְגִמְשָׁף אֶל הַכְּתוּב שֶׁלְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ, וְשַׁעוּרוֹ: עֲנִי פֶן-יֵאמֶר וּגו'. יְכַלְתִּי - הַתְּנַבְּרִיתִי עָלָיו, וְצַחְתִּיו, כְּמוֹ: כִּי יִכַל נוֹכַח לָהּ (במ' יג ל), וְבֵא כִּנּוּי הַפֶּעַל תְּמוּנַת מִלַּת הַיְחִס. צָרִי יְגִילוּ - שַׁעוּרוֹ: פֶן יְגִילוּ צָרִי. צָרִי נִרְדָּף אוֹיְבִי, וְכִי תְּבוֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצּוֹרֵר אֲתֶכֶם... וְגוֹשְׁעֵתֶם מֵאוֹיְבֵיכֶם (במ' י ט) וְעַל 'יְגִילוּ' עֵינֵי לְעִיל בִּי אֵי. וְהַכְּנָה יַעֲשׂוּ תְּחִינּוֹת שְׁמִחָה עַל מַפְּלֹתוֹ. כִּי אֲמוֹט - עַל אֲשֶׁר נִפְלִיתִי (ע"י לְעִיל יו). וְבֵא כִּנּוּי הַבְּקָשׁוֹת לְשׁוֹן רַבִּים 'צָרִי' וְלְשׁוֹן יְחִיד 'אוֹיְבִי', וְהִיא דֶרֶךְ מְצִיָּה הַרְבֵּה בְּתַקְבָּלַת. הַצָּר שֶׁל הַמְּנַצֵּחַ עַל שְׂמִחַת אוֹיְבָיו בְּמַפְּלֹתוֹ הוּא צָר גָּדוֹל וְכִבֵּד נוֹסֵף עַל צָר הַמַּפְּלָה עֲצֻמָּה, וְכִן אוֹמֵר דָּוִד בְּקִינָתוֹ עַל שְׂאוֹל: פֶן תִּשְׂמַחְנָה בְּגוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶן תִּעְלֹנָה בְּגוֹת הָעֲרֵלִים (ש"ב א כ). וְלִפְיֶכָף הָאֵרֶץ כִּנּוּי הַמְּשׁוֹרֵר בְּחַשְׁשׁוֹ מִפְּנֵי שְׂמִחַת הָאוֹיְבִי.³

(ו) נְאֻנִי - וְיִו לְנֹגֵד, כְּלוֹמֵר: אֲבָל אֲנִי. לְאַחַר שֶׁהִבִּיעַ הַמְּשׁוֹרֵר אֶת פְּחָדוֹ מִפְּנֵי מַפְּלֹתוֹ לְפָנֵי אוֹיְבָיו, חוֹר וְתַחֲזֵק בְּבִטְחוֹנוֹ בַּה', וְאָמַר: וְאֲנִי (וְלֹא אוֹיְבִי). בְּחֶסֶדְךָ - בְּהַנְּתָה וְנִאֲמַנּוּתָה לְבְרִיתְךָ לְהִגֵּן עַל יְרֵאָיִךְ הַמְּתַפְּלִים אֲלֵיךְ (וְרֵאָה לְעִיל ד ד פִּירוּשׁ). בְּטַחְתִּי - הַאֲמַנְתִּי, כְּלוֹמֵר: אֲנִי מֵאֲמִין וּבוֹטָח שֶׁתִּגֵּן עָלַי. וְיֵשׁ בְּלִשׁוֹן זֶה גַם מְשֻׁמָּה לְעִתִּיד: אֶעֱמֵד אִיתְּךָ, הַהֶפֶךְ מִכִּי אֲמוֹט' שֶׁפְּסוּק הַקּוֹדֵם. וְכִן: הַבוֹטְחִים בַּה' כְּהָר צִיּוֹן לֹא יִמוּט לְעוֹלָם יֵשֵׁב (לְקַמּוּ קַח א).

בְּמַחְשׁוֹבוֹת, לְחַפְּשׂ עֲצוֹת וְתַחְבּוּלוֹת לְהַמְלִיט מִצָּרָתִי. יְגוֹן בְּלִבִּי יוֹמָם - שַׁעוּרוֹ: וְעַד אָנֹה יִהְיֶה יְגוֹן בְּלִבִּי יוֹמָם. וְלִפִּי הַתְּקַבְּלַת אֲפָשָׁר, שֶׁה' עֲצוֹת' שְׁבָרָאשׁ הַפְּסוּק הֵן הַמַּחְשְׁבוֹת שֶׁהַמְּשׁוֹרֵר הוֹשִׁיב עַל מַשְׁכְּבוֹ בְּלִילָה עַל מַעֲשִׂים שֶׁיַּעֲשֶׂם בַּיּוֹם כְּדִי לְהַחֲלִיץ מִצָּרָתוֹ. וְאוֹלָם בַּיּוֹם, אִין הַעֲצוֹת שֶׁחֲשָׁב בְּלִילָה מִצְּלִיחוֹת בִּידוֹ, וְלִפְיֶכָף בֵּא יְגוֹן בְּלִבּוֹ בְּכָל יוֹם יוֹם מִחֶדֶשׁ. וְלֹא חוֹר עַל תְּבוֹת 'עַד-אָנֹה' בְּצִלְעֵז, וְלִפִּי שֶׁהִכֵּל עֲנָן אַחֵד. יוֹמָם - בַּיּוֹם. וְהוּא תֵאָר הַפֶּעַל, עַל דֶּרֶךְ 'חֲנֹם' וְרִיקָם. יְרוֹם אֵיבֵי עָלַי - יִתְנַבֵּר עָלַי, תְּהֵא יְדוֹ עַל הָעֲלִיוֹנָה.

(ד) הַבֵּיטָה - וְאֵל תִּסְתֵּר פְּנֵיךְ (פְּסוּק ב). 'הַבֵּיטָה', וְכִן 'הָאֵרֶץ' שֶׁתְּתַקְבְּלַת, צוּרֵי מֵאֲרֶץ, שְׁבֵא כְּלִשׁוֹן תְּחִנָּה וּבְקָשָׁה. עֲנִי - עֲשֵׂה בְּקִשְׁתִּי (ע"י לְעִיל ד ב) וְהוֹשִׁיעֵנִי מִצָּרָתִי, וְכִן: יַעֲנֵךְ ה' בַּיּוֹם צָרָה (לְקַמּוּ כ ב ויור'). סֶדֶר הַבְּקָשׁוֹת 'הַבֵּיטָה עֲנִי' כְּבִיכּוֹל, כְּאֵדָם שֶׁעוֹנָה אֶת חֲבָרוֹ עַל בְּקָשׁוֹ, שֶׁתְּחַלֶּה הוּא מְבִיט אֵלָיו וְרֹאֵהוּ. ה' אֱלֹהֵי - כְּלוֹמֵר: אֵתָה אֱלֹהֵי, וְרֹאֵי שְׁמִעֵנִי וְלֹא תִשְׁכַּחֵנִי. הָאֵרֶץ עֲנִי - שְׁלַח אוֹר עַל עֵינֵי, וְדֶרֶךְ הַיְשׁוּבִים לְהַתְּעוֹרֵר מִשְׁנַתְּם כְּאֲשֶׁר גּוֹפֵל אוֹר חוֹק עַל עֵינֵיהֶם, וְלִפְיֶכָף סִים... פֶן - לְמַעַן לֹא... אִישׁן הַמּוֹת - אִישׁן שְׁנַת הַמּוֹת. הַמּוֹת מְשׁוּל לְשִׁנָּה חֲזָקָה.² דְּמָה הַמְּשׁוֹרֵר אֶת עֲצֻמוֹ בְּצָרָתוֹ לְאָדָם שׁוֹפְלִים עַל עֵינָיו חֲבִלֵי שֵׁנָה, וְהוּא חֵשׁ שְׂאִין זֶה שֵׁנָה שֶׁל הַחֲלֶפֶת פֶח אֲלֵא שֵׁנָה שֶׁל מוֹת, וְהוּא נִאֲבָק לְפָקַח אֶת עֵינָיו. וְיֵשׁ בְּבִקְשָׁה 'הָאֵרֶץ עֲנִי' גַם רְמִז לְתוֹנָתוֹ בְּפֶסוּק ג' 'עַד-אָנֹה אֲשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשִׁי', וְכִנּוּתָה: הָאֵרֶץ עֲנִי וְהוֹרֵנִי אֶת הַעֲצָה הַנְּכֹנָה וְאֶת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה לְצִאת מִמְּצוּקָתִי. וְעוֹד יֵשׁ בְּבִקְשָׁה 'הָאֵרֶץ עֲנִי' הַשְּׁלֵמָה לְבִקְשָׁה 'הַבֵּיטָה'

2 'שינה אחד מששים למיתה' (ברכות נו ע"ב), ועי' גם יר' נא נז.
3 תניגת השמחה הוא צער מיוחד למנוצחים, כי בעת תניגת זו היו המנוצחים משפילים ומענים את המנוצחים, כמו שמצינו בפלשתים שקראו לשמשון לחק לפניהם. ועיניגים כאלה מספרים גם על תניגות הנצחון שערכו הרומיים, מחריבי המקדש, לאחר נצחונם על יהודה.

אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלַי:

שִׁירַת הַיָּם. פָּרוּשׁ אַחֵר: 'אֲשִׁירָה לַה' הוּא גִדְרָה שֶׁהַמְשׁוֹרֵר מְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ שֶׁבָּבֹא הַיְשׁוּעָה יִשְׁיֵר לַה'. כִּי גָמַל עָלַי - עַל אֲשֶׁר עָשָׂה עִמִּי טוֹבָה וְהַצִּילֵנִי, וְכֵן: כִּי ה' גָּמַל עָלַיְכִי (לִקְמוֹן קטו ז); וְרַב טוֹב לְבַיִת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גָּמְלָם כִּרְחִמָיו וְכִבֵּד חֲסָדָיו (יש' טו ג).

יגל לבי - ולא 'צרי יגילו' (בפסוק הקודם) 'יגלו' בעתיד מקצרו כדרך האחול, לפי שזו משאלה של המתפלל. בישועתך - בגלל ישועתך (ועי' לעיל ט ט). אֲשִׁירָה לַה' - עֲתִיד אֲנִי לְשִׁיר לַה' עַל יְשׁוּעָתוֹ. וְאָמַר 'אֲשִׁירָה' בְּלִשׁוֹן עֲתִיד מֵאֲרָף לְבִטָּא אֶת הַשְּׁוֹקֶתוֹ וְאֶת רִצּוֹנוֹ לְשִׁיר. וְנִקַּט לְשׁוֹן פְּתִיחַת

לסכום מזמור יג

במזמור זה - הפתיחה היא זעקת יאוש של איש אוֹבֵד עֲצוֹת, וְהַסִּיּוֹם הוּא בְּטַחֲוֹן מֵלֵא בִישׁוּעַת ה'. גִּדְל יֵאוּשׁוֹ שֶׁל הַמִּתְפַּלֵּל מִבִּטָּא בְּחִזְרוֹתוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים עַל הַשְּׂאֵלָה 'עַד אָנֹה'. בְּלִשׁוֹן שְׂאֵלָה זו נשמעת גם קִינָה וְתַלְוָנָה עַל הַצָּרָה הַגְּדוּלָה כְּדֶרֶךְ לְשׁוֹנוֹת הַשְּׂאֵלָה 'לָמָּה', 'אֵיכָה' וְעוֹד. בְּאַרְבַּע הַשְּׂאֵלוֹת 'עַד אָנֹה' מִצִּיג הַמְשׁוֹרֵר שְׁלוֹשָׁה צְדָדִים שֶׁל מִצּוֹקָתוֹ: (א) הַסֵּתֵר פָּנִים שֶׁל ה'; (ב) אֲבִדוֹן הָעֵצָה וְהִינּוֹן שֶׁבְּלָבוֹ; (ג) הָאוֹיֵב שֶׁרָמָה יָדוֹ. הַמְשׁוֹרֵר מֵנָה אֶת תְּלוּנוֹתָיו מִן הַכְּבֵד אֶל הַקֵּל: הַסֵּתֵר פָּנִים שֶׁל ה' קָשָׁה מְכַל הַמִּצּוֹקוֹת, מִשׁוּם שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם לְכָל הָרָעָה. - בְּחֵלֶק הַשְּׁנִי שֶׁל הַמְּזוֹמָר שֶׁלֵּשׁ בְּקִשּׁוֹת בְּלִשׁוֹן תַּחֲנּוּן אֶל ה': הַבִּיטָה, עֲנִי, הָאִירָה, וְשְׁמִי פְּעָמִים הַמֵּלָה 'פֶּן' הַפּוֹתַחַת אֶת תְּאוֹר הַסִּכְנָה הַצְּפוּיָה לְמְשׁוֹרֵר. סִכְנָה זו שְׁמִי פָּנִים לַה': הַמּוֹת וְשִׁמַּחַת הָאוֹיְבִים. וְשֵׁלָא כְּמוֹ בְּחֵלֶק הָרֵאשׁוֹן מוֹנֶה כִּאֵן הַמְשׁוֹרֵר מִן הַקֵּל אֶל הַכְּבֵד. הַמַּחְשָׁבָה עַל שִׁמַּחַת הָאוֹיֵב עַל מוֹתוֹ, מְשִׁילָה עָלָיו אֵימָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַמּוֹת עֲצָמוֹ, וְכִבֵּר גִּתְּבָאָר דְּבָר זוֹ בְּפָרוּשׁ לְמִזְמוֹר. בְּחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַמְּזוֹמָר (הַפְּסוּק הַאֲחֵרוֹן) נִהְפֵךְ הַיְאוּשׁ לְבִטָּחוֹן אִיתוֹן בִּישׁוּעָה, וְהַמְשׁוֹרֵר מְבִיעַ אֶת רִצּוֹנוֹ לְשִׁיר לַה' עַל גְּמוּלוֹ שֶׁגָּמַל עָלָיו.

לא נאמר במפרש במזמור מה הפך את יאושו של המשורר לתקנה ונחלקו בכך המפרשים והחוקרים. יש אומרים שאין כאן הבעת תקנה ממש אלא גם הפסוק האחרון הוא לשון תחנה, וכונתו: יהי רצון שאזכה להודות לך על ישועתך. ויש אומרים, שהפסוק המסיים את המזמור אמרו המשורר לאחר שנושע מצרתו. ויש אומרים, שבעת תפלתו נתן למתפלל סימן שתפלתו נענתה. ויש אומרים (ולכך דעתנו נוטה), שזעקתו של המשורר לה' על יאושו היא שנתנה לו את התקנה והבטחון בישועת ה': מתוך תפלתו חש המשורר שלא צדק באמרו: עד-אנה ה' תשכחני נצח. ה' לא שכחו, שהרי הוא שומע תפלתו, ולפיכך, לאחר שאמר 'צרי יגילו' כי אמוט, חזר בו ואמר: לא אמוט, כי בטחתי בחד ה', ולפיכך לא 'צרי יגילו' אלא 'יגל לבי'. נמצא שהתפלה עצמה יש בכחה להפך את היאוש לתקנה. ושמה זוהי מעין מדתו של ר' חנינאי בן דוסא שאמר: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקבל (מ' ברכות ה).

כדרך מזמורי תהלים נאמר המזמור בלשון כְּלִלִית, ואין הוא מפרש את טיבה של הצרה, שעליה הוא מבקש ישועה. חזל במדרשיהם, וכן רש"י ומפרשים אחרים, פָּרְשׁוּ שֶׁהַמְּזוֹמָר נִאֶמַר כַּגֵּד כְּלִל יִשְׂרָאֵל הַמְשַׁעֲבֵד לְמַלְכוּת הַגּוֹיִם הָאוֹיְבִים הַזּוֹמְמִים לְהַשְׁמִידוֹ. וְהָעַם כְּלוֹ מִזְכָּר

4 ואפשר ש'יגל' מחובר אל 'בטחתי', כלומר: בטחתי כי יגל לבי בישועתך, בטחתי כי עתיד לבי לגיל.
5 לשון 'יגל לבי בישועתך' הוא ההיפך מלשון 'צרי יגילו' כי אמוט. הצרים גלים במפלת אויביהם, ואילו המשורר גל בישועת ה', ועוד: הצרים - עיקר שמחתם מבטאת כלפי חוץ, ואילו המשורר עיקר שמחתו בלבו.
6 יש בלשון מקרא שפועל 'גמל' מושך אחריו 'על' (גמל עלי; גמל עליכ); ויש שהוא בא עם כניו הפועל: 'גמלם', וכמדומה ששתי הצורות עניינן אחד. על פירוש 'גמל' עי' גם לעיל ז ה: אם גמלתי שלמי רע.
7 ועי' על סברה מעין זו במזמור הקודם בסיכום על המלים 'עתה אקום יאמר ה'.

א לְמִנְצַחַת לְדָוִד

אָמַר נָבֵל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים

הַשְּׁחִיתוּ הַתְּעִיבוּ עֲלֵיהָ אֵין עֲשֵׂה-טוֹב:

ב יְהוָה מְשָׁמִימִים הַשְּׁקִיף עַל-בְּנֵי-אָדָם

בְּלִשׁוֹן יְחִיד. מִן הַאֲחֵרוּנִים יֵשׁ שְׁשַׁעְרוֹ, שֶׁהַמְּזֻמָּר הוּא תַּפְּלַת חוֹלָה. וַיֵּשׁ גַּם סְדוּרֵי תַּפְּלָה, שֶׁכָּלְלוּ אֶת הַמְּזֻמָּר הַזֶּה בֵּין הַמְּזֻמָּרִים שֵׁישׁ לְאִמְרָם בַּתַּפְּלָה עַל הַחֹלִים. הַסְּמֵךְ לְהַשְׁעָרָה זֶה נִמְצָא בְּבִקְשָׁה ה'אִירָה עֵינַי פֶּן אִישׁן הַמָּוֶת'⁸. וְאוּלָם אֵין אֲנוּ מוֹצֵאִים בְּמִזְמוֹר דְּבָרִים מִפְּרָשִׁים עַל מִצְוָה מִיַּחֲדָת. וְלִפְיָךְ מִסְתַּבֵּר לֹאמַר, כִּי הַמְּזֻמָּר גּוֹעַד לְתַפְּלָה בְּפִי כָל הַנְּמָצָא בְּמִצְוָה יְדוּלָה וְשָׂרִי בִיאֵשׁ. וְעַקֵּר כּוֹנְנוֹ לְלַמֵּד לְקַח, כִּי הַבּוֹטֵחַ בַּה' וּמִתַּפְּלָל בְּכָל לִבּוֹ - אֵין לִיאֵשׁ שְׁלִיטָה עָלָיו. וְלִקַּח זֶה יָפָה לְכָל הַדּוֹרוֹת, לְפָרֵט וּלְכָלֵל⁹.

מִזְמוֹר זֶה דּוֹמֵה לְמִזְמוֹר שְׁלִפְנֵי בְּתֻלֹת הַמְּשׁוֹרֵר עַל אֲמֵרוֹת הַרְשָׁעִים: אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁוֹנוֹ נִבְבִּיר (כב ה) - פֶּן יֵאמַר אוֹיְבֵי יְכַלְתִּיו (כג ה). בְּשֵׁנֵי הַמְּזֻמָּרִים מְבַעֵת הַצִּפְיָה לִישׁוּעָה: אֲשִׁית בִּישַׁע (כד ו) - יִגַּל לִבִּי בִישׁוּעָתְךָ (כג ו). גַּם הַלִּשׁוֹן 'עַד-אָנָּה יָרוּם אֵיבֵי עָלְי' (כד ו) מַעֲלָה וְזָכַר לְלִשׁוֹן 'כָּרַם יְדוֹת לְבָנֵי אָדָם' (כב ט).

מִזְמוֹר י ד

בְּמִזְמוֹר שְׁבַעַת פְּסוּקִים, וְהוּא נִחְלַק לְשְׁלוֹשָׁה חֻלְקִים: הַחֻלְק הָרֵאשׁוֹן - הַתְּלוּנָה עַל הַשְּׁחִתָּת הַמְּדוּת (א-ג); הַחֻלְק הַשֵּׁנִי - תּוֹכְחָה לְרְשָׁעִים עַל דְּבַר הַעֲנֵשׁ הַצִּפְוִי לָהֶם (ד-ו); הַחֻלְק הַשְּׁלִישִׁי - הַבְּעַת הַתְּקוּהָ לִישׁוּעַת יִשְׂרָאֵל (ו).

וְכֵן: לְהַתְּעַלֵּל עֲלִילוֹת בְּרָשַׁע (לְקַמּוֹ קַמָּא ד). אֵין עֲשֵׂה-טוֹב - בֵּין הַנְּבָלִים הָאוֹמְרִים 'אֵין אֱלֹהִים' - אֵין עֲשֵׂה טוֹב. 'אֵין' גּוֹרֵם ל'אֵין'. 'עֲשֵׂה טוֹב' - עֲשֵׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים. 'עֲשֵׂה' מְנַקֵּד בְּצִירָה כְּבִסְמִיכוֹת וְהִיא סְמִיכוֹת הַפְּעֵל אֵל הַפְּעוּל.

(ב) ה' מְשָׁמִימִים הַשְּׁקִיף - כְּלוֹמַר: לֹא כְּדָבָרֵי הַרְשָׁעִים הָאוֹמְרִים 'אֵין אֱלֹהִים', אֶלָּא ה' מְשָׁקִיף וּבּוֹחֵן וְשׁוֹפֵט אֶת עוֹלָמוֹ. בְּפִי הַרְשָׁע נִתֵּן הַדְּבֹר 'אֵין אֱלֹהִים', בְּשֵׁם אֱלֹהוֹת, כִּי עַקֵּר כּוֹנְנַת הַרְשָׁעִים לֹאמַר, שְׂאֵין דִּין בְּעוֹלָם. וְהַכְּתוּב אוֹמַר כְּנֻגָדָם, כִּי יֵשׁ דִּין וַיֵּשׁ דִּין, וְהַדִּין הוּא ה'. וְאָמַר: 'מְשָׁמִים', לֹאמַר, שְׂאֵף עַל פִּי שְׂהוּא שׁוֹכֵן שְׁמַיִם, הַשְּׁנַחְתוּ מִנְעַת לְאַרְץ. 'הַשְּׁקִיף' מְשָׁמְעוֹ: הַבִּיט, הַסְּתַפְּלֵל, בְּחֵן וּבְדַק, וְכֵן: הַשְּׁקִיפָה מִמְּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן הַשְּׁמַיִם (דב' כו טו). עַל-

(א) לְמִנְצַחַת לְדָוִד - עֵין לְעֵיל ד א. אָמַר נָבֵל בְּלִבּוֹ - הַנְּבָל סְבוּר (ע"י לֵעִיל י ו). 'נָבֵל' - אֶחָד מִכְּנֻזֵי הַרְשָׁעִים, וְלִפִּי הַעוֹלָה מִכְּתוּבִים שׁוֹנִים, הַנְּבָל הוּא רַע לְשִׁמִּים וְרַע לְבָרִיּוֹת, מְחַרְף וּמְגַדֵּף כְּלִפֵּי מַעֲלָה, וּמִתְמַכֵּר לְתַאֲוֹת בְּדָרֶךְ בּוֹזֵי, וְהוּא אִישׁ שְׂאֵין בּוֹ דַעַת. נָבֵל בָּא כְּאֵן בְּהוֹרָאָת קְבוּץ, וְכּוֹנְנַת הַדְּבָרִים: הַנְּבָלִים סְבוּרִים כִּי ... אֵין אֱלֹהִים - כְּלוֹמַר: אֵין לְמַעֲלָה לֹא דִין וְלֹא דִין. וְלִפְיָךְ ... הַשְּׁחִיתוּ - קַלְקְלוּ, כְּלוֹמַר: עוֹשִׂים רַע. וְאִפְשָׁר, שֶׁהַשְּׁחִיתוּ נִמְשָׁף אֵל 'עֲלִילָה', וְשַׁעוֹר הַכְּתוּב: הַשְּׁחִיתוּ עֲלִילָה וְהַתְּעִיבוּ עֲלִילָה. וְעוֹד אִפְשָׁר שֶׁהַשְּׁחִיתוּ הוּא פְּעֵל עוֹמֵד, וְכֵן: כִּי הַשְּׁחִית תַּשְּׁחִיתוּן (דב' לא טו). הַתְּעִיבוּ עֲלִילָה - הֵם עוֹשִׂים תּוֹעֵבוֹת. 'עֲלִילָה' מְשָׁמְעָה כְּאֵן: מַעֲשֵׂה רָשָׁע,

8 פסוק ד. ועל עניין האיובים בתפילות החולה ע"י במזמור ו.
9 הפסוק המסיים את המזמור ('ואני בחסדך בטחתי וגו') הוא הפסוק המסיים את אוסף הפסוקים (שתחילתו בפסוק 'ירוממו הו' וגו') שמסודר לאחר 'הודו' שב'פסוקי דומרא' (או 'זמירות') שבשחרית של כל יום. הלשון 'האירה עיני פן אישן המת' שובצה (בשינוי קל) בברכת 'המפיל' ('קריאת שמע שעל המטה').

1 ע"י דב' לב ו; ש"א כה כה; יש' ט טו; יש' לב ה-ו; מש' יז כא; איוב ב י וב'דעת מקרא' שם.